

YUNAN HEYKELTIRAŞLIĞININ KÖKENİ

Bu bölümde Yunan sanatında taş heykellerin ortaya çıkmasında doğunun etkisi ve rolü irdelenecektir. Yunan heykeltıraşlığının ilk evresi olan Arkaik Dönem'de normal insan boyutunda veya daha büyük taş heykellerin üretimine başlanmıştır. Bugüne kadar elde edilen buluntulara göre heykel boyutunun uzatılmasına yönelik ilk gayretler 7. yüzyılın ortalarına doğru başlamıştır. İlk heykellerde daha çok erkek tasvirlerine ağırlık verildiği dikkat çekmektedir. Kuros ismi verilen bu erkek heykellerinde ortak özellik; frontal şekilde dik ayakta durmaları, genelde soldaki olmak üzere bacaklardan birisi öne atılmış olması, kolların yanlardan aşağı doğru bırakılması ve ellerin yumruk şeklinde sıkılmasıdır. Genellikle çıplak betimleme egemen olsa da nadiren giyinik kuroslara da rastlanmaktadır. Vücut ağırlığı her iki bacak tarafından eşit şekilde taşınmaktadır. Saçlar dik ya da yatay hatlardan oluşan çizgilerle başın üzerine bir peruk gibi oturtulmuştur. Arkaik dönemin bu genel kuros tipolojisini anlamak açısından New York kurosü güzel bir örnektir.

Samos'tan fildişi figürin veya Delphi'den bronz figürin, frontal ayakta durur şekilde betimlenmeleri, merdiven şeklinde yatay hatlardan oluşan ve peruk gibi başın üzerine yerleştirilen saç, her iki yanda yumrukları sıkılı şekilde indirilen eller, kuros heykelleri için tanımlamaya çalıştığımız tipin 7. yüzyılın ortalarına doğru hâlihazırda Ege'nin her iki yakasında tanındığına işaret etmektedir. Ancak bu örneklerin normal insan boyutunun çok altında olduğunu ve bu nedenle henüz figürin sınıfına dahil oldukları göz önünde bulundurulmalıdır.

Geometrik dönem figürinlerinden heykele geçişte en önemli etkenin Ege dünyasının Mısır, Asur, Geç Hitit gibi doğulu yüksek uygarlıklarla tanışmış olması gösterilmektedir. Özellikle tiranların idaresi altında ekonomik refah ve zenginliğin artması, buna paralel olarak kent devletlerinin normal tarım yerine sanayi ile tanışmış olmaları, ortaya çıkan ihtiyaç fazlası ürünün pazarlamasını zorunlu hale getirmiştir. Bu nedenle İ.Ö. 8. yüzyılda kolonizasyon ismini verdiğimiz yeni alışveriş merkezleri kurma hareketi başlamıştır. Bazı bilim insanları kolonizasyonun başlamasında Kıta Yunanistan'ın dağlık coğrafyasının etkili olduğunu ileri sürse de, özellikle İonia

olmak üzere Batı Anadolu kent devletlerinin ve doğuda Fenikelilerin de aynı tarihlerde bu harekete katılması, bu yayılmanın temelindeki en önemli nedenlerden birisinin ekonomi olduğunu göstermektedir. Kolonizasyon hareketleri sonrasında Akdeniz, Ege, Marmara Denizi ve Karadeniz'in kıyılarında çok sayıda yeni kent devletleri ortaya çıkmıştır.

Kuros tipinin 7. yüzyılın ortalarına doğru ortaya çıktığı bilinmesine karşın neden yaygınlaşması için yüzyılın sonuna kadar beklendiği bu güne kadar tam olarak anlaşılamamıştır. Mykenai Başı veya Dipylon Başı, normal insan boyutu veya üzerinde heykel geleneğinin yüzyılın 2. yarısında da devam ettiğine işaret etmektedir. Ancak örnek sayısı bir elin parmaklarını geçmemektedir. Bunun nedeni olarak ilk akla gelen olasılık, büyük boyutlu heykellerin taş yerine bir süre, daha rahat bulunmaları ve işlenmeleri nedeniyle ahşap gibi daha yumuşak malzemeden yontulmuş olduklarıdır. Günümüze ulaşamama sebebi olarak da bilim insanları organik malzemelerin zaman içerisinde rahat bir şekilde yok olmasını göstermektedir.

Ege kıyılarında yaşayan halklar için en yakından tanınan uygarlıklardan birisi Mısır'dır. Ege Bölgesinin prehistoryasında önemli bir yere sahip olan ve Girit adasında yaşayan Minoslular'ın Mısır ile ticari ilişkide olduğu bilinen bir gerçektir. Ancak sonrasında 7. yüzyıla kadar Mısır ile olan ilişkiler konusunda bilgilerimiz zayıftır.

Firavun I. Psammetikhos (664-610) düşmanlara karşı savaşmak üzere İonialı ve Karialı askerleri topraklarına davet etmiş ve bunlara Mısır'a yerleşme ve ticaret yapma ayrıcalığı tanımıştır. Böylece askerler Nil nehrinin heriki yakasında iskan fırsatı bulmuşlardır. 638 yılında Samos'lu kaptan Kolaios, Akdeniz'in güney rotasını tanımaktadır ve şahsen bilmektedir.

Böylece Egeliler insan ölçülerinde ve hatta daha büyük boyutta sert taştan yapılmış, ayakta duran veya oturan figürler şeklindeki heykelleri tanıma fırsatı bulmuşlardır. Yunan heykeltıraşlık eserlerinden hiçbirisi Mısır ile kurulan ilişkilerden daha erkene ait değildir. Bu nedenle Yunan taş heykel sanatının ortaya çıkışında Mısır'ın etkisini göz ardı etmek mümkün değildir. Yunan heykelinde kullanılan taş malzeme önce poros (kireçtaşı) ve kumtaşı olmuş, mermerin kullanımına ise daha sonra geçilmiştir.

Kuros ve koreler Mısır eserleriyle karşılaştırıldığı zaman genel anlamda bazı önemli benzerliklerin bulunduğu dikkat çekmektedir. Mısır Firavunu Ranofer, Firavun Menkaure ve eşi Kamerernebty veya Theb Valisi Mentemhet'in heykelleri örnek olarak ele alınabilir. Bunlar arasında ön plana çıkanlar, dik bir şekilde ayakta durmaları, ayaklardan birisinin önde olması, kolların yandan aşağıya bırakılması ve ellerin yumruk şeklinde sıkı tutulmasıdır.

Ancak, genel görünümde sıralanan benzerlikler detaya inildiğinde farklılıklar gösterebilmektedir. En önemli temel farklılık Mısır heykellerinin arkasında, olasılıkla heykelin dengesini sağlamaya yönelik bir fona yer verilmesidir. Zira Mısır heykelinde geride duran ayak düzgün bir şekilde dengelenmemiştir, dik bir şekilde durmaktadır. Bu duruş heykelin dengeli bir şekilde ayakta durmasını engellemektedir. Arkada yer alan fon, ayrıca, Mısır heykellerinde tek yönlülüğe neden olmuştur. Buna karşın Yunan heykelinde, esere her yönden bakmak mümkündür. Mısır heykellerinde dikkat çeken bir diğer farklı özellik, kolların veya bacakların arasının boşaltılmadan dolu bırakılmasıdır. Mısır heykellerinde kasıkları örten bir giysi bulunmasına karşın, Yunan kurosuların büyük bir bölümü, ilk evrelerde birkaç giyinik örnek olsa da, tamamen çıplak işlenmiştir. Boysal, Mısır heykellerinin giyinik olmasını, onların portre özelliği ile ilişkilendirmek ister. Buna karşın Yunan heykelinde portre karakteri olmadığını düşünmektedir. Ancak heykellerin kütle ilişkili olduğunu gösterir kesin bir kanıt da bulunmamasına karşın, bugüne kadar ele geçen kurosuların çoğu adak ya da ölüm törenleri ile ilişkili olan sunulardır.